

anyag, mely mindenek fölött fogalmi megnevező, kedveli a kifejtés és érvelés alakzatait, a tárgyiasság és a látomásos vagy gondolati elvontság arányosan egybeötvözött formáit, mindig világosságot kíván gyűjtani a homályban, átvilágítva a rejtélyeset, az elemző értelem elől elhúzódni akaró jelenségeket.

Modern költészet, kétségtelenül. A legnagyobb és legérvényesebb példák közül való. S a modernség ebben az esetben az életigenlő — a közösségi eszmények, az értelmes élet hitvallására épülő — létszemlélet magasrendű lírai tárgyiasítását jelenti. (*Szépirodalmi*, 1973.)

FÜLÖP LÁSZLÓ

Kovács István: Havon forgó ég

Kései első kötet, mint minden kortársáé az. Tulajdonképpen már évekkel ezelőtt kész volt az a költő, akit most ebből a kötetből megismerhetünk. Amikor az *Elérhetetlen föld* című antológia 1969-ben megjelent, csak kevesen vették észre, hogy a közösen való szólás inkább csak manifesztum volt, az együvé tartozásnak jelzése; a költői önállóságban legtöbbjük már túllépett az antológia keretein, s a kilencek közül annak a legegényibb hangú három-négynek egyike volt Kovács István is. Első kötetének tartópillérverseit a közel öt év előtti antológiában már megtekinthetjük. S ha a *Havon forgó ég* bővült is számszerűen, a költői hang maradt az, ami volt, talán tárgyiasabb a kép, az epikus mozzanatok helyett a nagy feszültséget teremtő jelzés vált a kifejezés eszközzé.

Az Elérhetetlen föld megjelenése körüli odüsszeában meg a kötetet kísérő vitában is két írásban is föltűnt az a gondolat, hogy nemcsak a közvetlen hazai irodalomban kell keresni őseit, rokonait az antológiásoknak, habár meghatározó élményeiket a magyar költészet Illyéssel vagy Nagy Lászlóval jelölhető költői örökségben, hatásában és magatartásban lehetjük föl. A távolabbi rokonságra ketten is utaltak, egy másik antológia szerzőivel való föltűnő kapcsolatra. Ez az antológia Sepsiszentgyörgyön jelent meg, *Kapuállító* volt a címe; szerzői közül különösen Farkas Árpád, Magyar Lajos, Csiki László és Czegő Zoltán nevét, írásait emlegették párhuzamnak. A *Havon forgó ég* egyik központi verse, az *Ágyúöntők földje*, Farkas Árpád versének egy szakaszát idézi mottónak. Ha ez filológiai érdekességű lenne csak, akkor sem mehetnének el mellette szó nélkül. De nemcsak az. Abban a megmegújuló őszinte érdeklődésben (néha azonban divatban is!), mely az utóbbi időkben a szomszéd országokban élő magyarság sorsa, kulturális produktumai iránt megnyilvánul, Kovács István versei a példás komolyságot, a népek közötti kapcsolatok történeti tanulságainak számvetését és lehetőségeinek kutatását képviselik. Folyóirat-szerkesztők mostanság egyre-másra kapják a megverselt Szervátiusz-szobrokról szóló írásokat, a másod-, harmadutánérzésből fakadó lírizáló vallomásokat a szomszédos országok magyarságának dolgairól. De ritkán kapnak olyan írást, mint Kovács István versei, melyekben ez a nemzedék *történelmi felelősségtudattal* (és tájékozottsággal!) szól arról, mi nekünk a történelem folyamán adatott a szétszóródásban, és arról a tanulságról, mely kell hogy meghatározza mai magatartásunkat akkor, amikor az azonos társadalmi rendben élő szomszédok kapcsolatáról szólunk és éljük azt.

Az a fokozott történeti érzékenység és állandó figyelem, mely a múlt dolgai iránt megnyilvánult az Elérhetetlen föld szerzőinél, az Kovács István írásaiban a legerősebb. Nyilvánvaló, hogy a lengyel—történelem szakos képzettség már magában is nagy inspiráló, de a jelenség több mint szakmai tudásnak átsugárzása a költé-

szetre. Itt a történelmi példák egy magatartás hűségét koszorúzzák, egy magatartás igazolását hivatottak elvégezni; múltunkhoz való kapcsolódásunk tudatosulása ez egy nemzedékben, és esztétikai szinten való megjelenése Kovács István verseiben. Alig van kortársa nemzedékében, akinél ilyen erővel és ilyen szinten nyilvánulna meg ez a történelmi tudatosság a műtszemléletben, annak tanúságtevő megidézésében. Már az Elérhetetlen föld verseiből is kitűnt, hogy egy nemzedék föl-fölbukkanó példája Petőfi, s ha van megújulása ennek a költői példának koronként, akkor ebben a költészetben, Kovács Istvánéban megtalálható. Az, hogy valaki verset ír Petőfiről, az sok-sok külső, belső okkal magyarázható, még azzal is, hogy a költő életének vannak kerek kerek számú évfordulóit. De hogy egy fiatal költő ilyen rokonszenvvel és következetességgel keresi a megújítható Petőfi-hagyományt, az nem divat és nem alkalom szülte jelenség.

A Havon forgó ég a költővé levés legelsőbb mozzanatairól is árulkodik. Egy nagy megrázkódtatást őriznek a versek, egy már-már mitológiai típusú élményt: az apa elveszését a háborúban, de az ő mindig való jelenlétét a tájban, körülötte levő emberekben, emlékekben. Jelenléte hatalmasan inspiráló, annak ellenére, hogy soha sem ismerte a költő. „*Apám a földre tapadt jégvirágnak ... Anyám ma éjjel is sírt.*” Azt hihettük, hogy a háború már nem személyes emléke ennek a nemzedéknek, talán csak génjeiben viseli nyomait, mégis a személyes élménnyel vetekedő élmény kísérti újra meg újra. Micsoda fájdalom, értett vagy inkább csak megsejtett szomorúság, bánat feszül a fönt idézett két sor közé? Ez a vers, e két sor közötti sejtés és józan szomorúsággal való tudomásulvétel. S talán ez a költői szólásnak is az elindítója, első forrása. (A kötetet záró gyermekkori emlékeket idéző prózai írás is ezt erősíti meg.)

Kovács Istvánnak erős tájélménye van, de tájverse alig. Inkább a lélek tájai ezek, a bensőbb élmények öntik el a valóságos tájat is. „*Apám ujjai vízmosások gyökérzetébe fagytak. Fejed odahajtsd, anyám.*” A középszerű költő, ha le tudná írni az első sort, akkor azt variálná, szélesítené, magyarázná; a költő, az igazi, miután leírta az első sort, viszonyt teremt a maga élményével, és hagyja a bensőleg közeli, de a valójában olyan távoli dolgok közötti feszültséget hatni olvasójára. Tájélményeinek leírásában az ilyenek a legszebb találatok, s nem is mindig kifejezetten tájversben bukkannak föl. Az újraolvasásra, az elcsodálkozásra, a megfejtésre ingerelnek ilyen sorai: „*Láng karddal hízeleg a nyár.*” *Alkonyodik* című verse már az antológiában is megjelent, jelezte a pontos leírásra való készségét, de azt is, hogy ezzel az objektivitással valami elcsodálkozni való módon tud szépet, szépen mondani: „*...alkonyodik, de bennünk már nyugtalan roskad az ég, / gond-tüskés felhő-borona szaggatja fel az udvar havát, ahová bevonul a lehatott fényű csillagok sora.*”

Petőfi példa, ha róla szól, akkor a vers mindig több, mint közönséges idézése. Van azonban készsége Kovács Istvánnak a beleélésre is. Műveltségélményből született versei (Balassiról, Baczykskiről, Tamásiról) a megidézett jellemző tónusát akarja érzékeltetni, nincs szó a teljes átélésről. De azok az írásai, melyeket kortársaihoz ír (Farkas Árpádhoz, Utassy Józsefhez, Döbrentei Kornélhoz), megint más oldalról mutatják a beleélés készségét: a hang földidézése mellett az élmény azonosságára utal, hogy a rokonságot megvallja.

Nagyon erős nyelvi tudatossággal ír, rendkívül keveset, ismétlés alig bukkán föl nála. Szükszavúságával, mely egyre erősebb feszültséget teremt és egyre nagyobb asszociációs játékot követel meg olvasójától, már az antológiában is találkozhattunk, ott olvashattuk: „*Milyen régóta látom már / ablaktelevízióban a külvilág szünet-jelét*” (*Betegágyból*). S ha ehhez hozzáolvassuk a *Láz-mondóka* címűt, akkor bizvást mondhatjuk: aki ilyen tud, az már sokat tud.

Nem kikerülhető életrajzi tény, hogy Ilyés Gyula a Herder-díj jogán Kovács Istvánnak adta a Herder-ösztöndíjat. Egyéves bécsi tanulmányút, nyelvtanulás, levéltári kutatómunka — ezt jelentette a díj a történéssznek, de ebben a munkában is milyen jellemző: 1848/49 levéltári dokumentumait kutatta, s ebből némely publikáció már napvilágot is látott. S ezek mellett egy új szál költészetét szövetében: a

tartós távollét attól az élettől és földtől, mely természetességgel adta lehetőségét: ennek a költői szólásnak. Egy pillanatra — igaz csak művi úton — átélése az elszakadásnak, a magánynak. De milyen jellemző ez is: itt is, ahol a valóságos élet alig adott lehetőséget rá, a történeti példákhoz fordul vissza magabiztatásul.

Az antológiában a *Temetheted-e* című vers nyitja Kovács István részét, a Havon forgó ég-ben ennek a versnek ciklusnyitó szerepe van. Tíz soros írás, egy fiatal költő magatartásának szép kivallása, költői példák egész sora van benne elrejtve, és nem is titkon szembeszegülés annyi költői zsákutca-arspoeticával: „*Ha ajkakat húz víz alá / az elmerülő ének... Ha térképek piros pontjai / jelölik csak a népet... Temetheted-e arcod / a bodzák tenyerébe.*” Legjobb költői hagyományaink valóságos, nem szerepjátszó újrafelfedezése ez, tapintható jelenléte a legfiatalabb költő-nemzedék írásaiban, Kovács Istvánéban legkülönb módon, igazi tehetséggel párosulva. (Móra, Kozmosz, 1973.)

ILIA MIHÁLY

Herceg János: Két világ

Aki odafigyel, tapasztalhatja, hogy a jugoszláviai magyar irodalom vetése a beérés fázisába érkezett. Az esszé mellé, amely figyelmünket eddig is honorálta, most a többi műnem is felnövebben van. A drámában Deák Ferenc (*Tor*), a lírában Domonkos István (*Kormányeltörésben*), Gulyás József (*Pirossal, feketével*) állt elő olyan művekkel, melyekben a módszer és a stílus meglepetései már nem hivalkodó attrakciókként, hanem a fogva tartó műélmény természetes forrásaiként hatnak. Hogy ez mit jelent, közösség, alkotó és írás milyen termékeny kölcsönösségét, arról részletesebben is érdemes volna szólni, de huzamosabban most a prózánál kell időznünk, mert ott olyasmi történt, ami talán egy új szakasz kezdetét jelenti.

Hogy a vajdasági magyar irodalom érdekes, izgalmas, újszerű, merész kísérletek terepe, azt olvashattuk és tapasztalhattuk is éppen eleget. Képek, ötletek, gondolatok, részletek adódtak is, melyekre a céhbelinek oda kellett figyelnie, de a megragadó olvasmány, az emberi jelentőséggel teljes szerves alkotás mindeddig váratott magára. S most, vagyis 1972-ben két ilyen könyv is született: *Két világ, Ezen az oldalon*, s hozzá egymástól messze eső két író, Herceg János és Gion Nándor jóvoltából. A távolság generációs jellegű, de nemcsak az élmények, hanem a szemlélet és az ízlés szempontjából is elég nagy. Herceg a Szenteleky fémjelezte vajdasági jellegnek ma legérettebb képviselője, Gion a Symposion-csoport egyik legtehetségesebb prózaírója. Művük tehát egyszerre két olyan forrás erejét tanúsítja, melyek közül az egyik életrevalóságát általában a másik meddőségének bizonyosságaként volt szokás interpretálni, amíg a teljesítmény értékéhez itt is, ott is szó férhetett.

Ezúttal a művek leszerelhetik a csoportfoglaltságot. Gion könyvének visszhangjában ez már észlelhető is. S külön öröm, hogy az interpretációk nemcsak az érték elismerésében, de természetének megnevezésében is egybehangzanak az olvasó élményével. Az enyémmel például az a méltatás, amely az ellentétek bizarr egybezővéséből fejlődő líraiságot, a romokból alkotott rendet, a csúnyaságok közepette teremtett szépséget véli a mű értékének. (Híd 1972. 6. 856.) Semmi kétség, Gion szóban forgó könyve azzal válik ki a perifériák világát ábrázoló munkák közül, hogy alakjainak tetteiben és érzéseiben a durvaság, részegség, rondaság, betegség olyan szoros kapcsolatba kerül a szépséggel, nemességgel, áhitattal, ahogy Baudelaire óta az igazán modern alkotóknál mindig is összefüggésbe került, s borzongató erejű hatások forrása lehetett.

Herceg János könyve, a *Két világ* körül lassabban oldódnak a csoportellentét görcei. Ezért, de más okokból is, most ennek szentelnék nagyobb teret. Különb